

УДК 340.14

МЕТОДОЛОГІЧНІ ФУНКЦІЇ КАТЕГОРІЇ ПРАВОВОЇ ТРАДИЦІЇ

У статті висвітлено позицію автора щодо визначення категорії правової традиції. Зазначена категорія відображає конкретно-історичні особливості та закономірності становлення та розвитку правової системи. Автором виділено методологічні функції розглядуваної категорії.

В статтє проявлена позиція автора по поводу определения категории правовой традиции. Рассматриваемая категория отображает конкретно-исторические особенности и закономерности становления и развития правовой системы. В ходе исследования автор выделил ряд методологических функций категории правовой традиции.

This article shows the position of author towards the determinations of category of legal tradition. The examined category represents concrete-historical features and conformities of the legal system becoming and development. During research the row of methodological functions of category of legal tradition is figured out.

Застосовувані в юридичній науці методи і засоби пізнання, що входять до складу методології, є необхідними для здійснення повноцінного, всебічного, завершеного праводержавного дослідження, кожен з них може знадобитись на якомусь його етапі. Тому навіть з цієї причини методологія правознавства не може не бути множинною, плюралістичною [1].

Проблема класифікації методів сучасної науки при дослідженні правової традиції українського народу є без сумніву актуальною, однак вона залишається мало розробленою.

Методологічні функції знаходять своє відображення у формуванні визначених моделей пізнання права, що сприяють розвиткові правових досліджень [2].

Проблеми методології сучасної вітчизняної правової науки присвячені праці П. М. Рабіновича, М. С. Кельмана, М. В. Костицького та інших.

Методи порівняння і спостереження. Якщо розглядати правову традицію як категорію, яка конкретизується в правових системах різних народів, то в ній будуть поєднані як загальні для всіх правових традицій і сформованих під їх впливом правових систем ознаки, так і ті, що формують їх якісну визначеність як конкретно-історичних одиничних феноменів. Відповідно, принципова відмінність національних правових систем між собою не виключає можливості їх порівняння та виявлення загальних закономірностей розвитку. Як зазначає М. С. Кельман, “метою застосування методу порівняння може полягати не тільки у виявленні схожості або відмінності досліджуваних правових явищ, а й у встановленні нових етапів розвитку” [3].

Правове моделювання. В кожен конкретний момент часу історико-правова свідомість протиставляє себе усьому попередньому періоду розвитку правової системи народу — його правовій традиції, внаслідок чого остання і сприймається суспільством як феномен. Усвідомлюючи правову реальність в історичному розвитку, суспільство інтенсифікує перехід від “реальної” до “знятої” форми правової традиції, виявляючи закономірності, тенденції розвитку правової системи, враховуючи уроки пережитих криз, конфліктів і трагедій. Відповідно, вплив правової традиції як фактора розвитку правової системи розпадається на два вектори: матеріальна причинність і когнітивна причинність,

© Лобода Ю.П., 2009.

тобто дія історичного процесу як такого, і як усвідомленої моделі, на основі якої розробляється нові форми правової реальності.

Гіпотетичний. Пізнання (в найбільш загальному аспекті) завжди буде відставати від розвитку явища. Якби було інакше, то принципова необмеженість пізнання давно б реалізувалась і припинився розвиток науки, а майбутнє було б також доступним пізнанню, як і теперішнє.

Оскільки правова традиція в найбільш абстрактному значенні цієї категорії інтерпретується нами як сукупність генетичних, логічних, історичних та інших суперечностей, що є рушіями розвитку правової системи, то, знаючи ступінь розвитку тої чи іншої суперечності, можна висувати обґрунтовані гіпотези стосовно подальшого розвитку і будуть визначатись підсумковим вектором всіх протиріч, які складають сутність правової системи.

Історичний і логічний. Особливістю пізнання процесу етноправового розвитку того чи іншого народу є необхідність пізнання закономірностей одиничного. Історичний і логічний методи традиційно розглядаються як відображені під різними кутами зору один і той самий предмет: історичний метод передбачає дослідження конкретно-історичного процесу руху феномену в історичному просторі і часі, логічний — дослідження логіки становлення сутності явища. Правова традиція розглядається нами як процес і результат попереднього розвитку правової системи, сутність якої в “знятому” вигляді містить всі попередні стадії розвитку. Тому, при цілісному характері, єдності предмета, що розглядається правова традиція може бути визначена як межа між аналізом процесу правового розвитку в конкретизації категорій історичного і логічного: лінії історичного і логічного в русі предмету перетинаються в його цілісній сутності, що розглядається сьогодні.

Формалізація. Насущною проблемою сучасної гуманітарної науки в Україні є теоретичне переосмислення історичного досвіду попередніх поколінь. По суті, мова йде про необхідність розробки правової етіології і правової етіософії, остання являє собою як осмислення правової історії як процесу, що займає місце в дійсності, засобами (чи методами) теорії і філософії права. Однак для того, щоб відповідні наукові дисципліни могли в межах своїх предметів розглядати правову історію, потрібна категорія, яка б відобразила сутність (феноменологічну природу) правової історії на рівні дискурсу цих дисциплін, і тут неможливо буде обійтись без категорії правової традиції. Формальність — це ж ознака абстрактних понять і категорій. Необхідно зауважити, що для недопущення (чи запобіжності) непродуктивного, викривленого використання категорії правової традиції слід враховувати її формальний характер: операції з категоріями такого рівня абстрагування здійснюються без безпосереднього співвідношення її з об'єктом, що розглядається, на основі правил і законів формальної і діалектичної логіки. Метод формалізації є “обов'язковим, необхідним у науковому пізнанні, тому що допомагає описати, узагальнити, класифікувати, систематизувати, передати отримане знання зрозумілим, цілком відповідним чином” [3, с. 99].

Класифікація. Ми наважимося стверджувати, що до того, як будуть проведені основоположні дослідження правової традиції українського народу з залученням евристичних можливостей соціонормативної етнографії і правової етіософії, будь-які твердження про ту чи іншу цивілізаційну приналежність цієї традиції будуть залишатись на рівні гіпотез.

Узагальнення. Логічна схема сходження від конкретного до абстрактного в пізнанні феномена права може бути представлена у вигляді наступних етапів:

1. перегляд елементарних, одиничних фактів життя, їх узагальнення за ознакою подібності і взаємозв'язку, результатом чого є емпіричні узагальнення (поняття правової норми, правосвідомості тощо);
2. виявлення загального, універсального зв'язку між всіма правовими явищами (на цьому рівні виникає вчення про правову систему);
3. виявлення закономірностей, істотних ознак, тенденцій розвитку всієї сукупності пов'язаних між собою причинно-наслідковими залежностями правових систем — на цьому рівні дискурсу становлення і розвиток правової системи в діяхронічному аспекті можна розглядати як певну національну правову традицію;
4. виявлення універсальних, всезагальних суперечностей, притаманних усім правовим традиціям, може слугувати основою для формування всезагальної соціально-філософської категорії права.

Діалектичний метод. Правова традиція, як вже зазначалося вище, може розглядатися як сукупність суперечностей, що є рушієм етноправового розвитку народу: в кожен споглядальний момент часу як домінуючий стереотип правової поведінки вона формує сутність правової системи, тобто остання є формою існування правової традиції в конкретно-історичних обставинах місця та часу. Відповідно, на рівні дискурсу національних правових систем категорія правової традиції є логіко-методологічним засновком застосування діалектичного методу.

Соціально-змістовні функції.

Етноправова ідентифікація. Внаслідок інтегрованості морального і правового стереотипів поведінки останній характеризується етнічним характером, виявляючи і підтримуючи домінуючі в етнічному стереотипі поведінки ціннісні переваги. Тому, кожний народ, який виробив державно-правові форми організації суспільного життя, є носієм власної правової традиції, що разом з іншими ознаками, складає його етнічну чи етнонаціональну ідентичність і самобутність.

Ідеологічно-правова. Ми схильні вважати, що існує три можливих цілі обґрунтування і застосування понять, котрі так чи інакше передають момент традиційності, спадковості у праві:

- виправдання, легітимація існуючої правової системи з посиланням на її обумовленість попередніми стадіями правового розвитку;
- пошук в правовому минулому моделей і принципів, здатних, з точки зору дослідника, допомагати вирішенню проблем теперішнього;
- обґрунтування перенесення елементів правової культури одного народу у правове життя іншого на основі їх приналежності до загальної правової традиції (реальної чи міфічної).

Досягненню тої чи іншої із вказаних цілей і покликана сприяти та чи інша інтерпретація традиційності у праві.

Правова традиція українського народу як національний стандарт в галузі прав людини. Поняття національних стандартів прав людини передбачає розкриття не випадкових, а закономірних, стійких, характерних для правової системи способів врегулювання відносин між індивідом і колективом, в яких забезпечуються основні права і свободи людини у відповідності конкретно-історичним умовам суспільства.

Національна правова традиція і заснована на метафізично-есенціальній моделі доктрина природного права протягом тривалого періоду протистоять як дві конкуруючі парадигми забезпечення і захисту прав людини. Історична справедливості потребує зробити зауваження, що як домінування, так і заперечення того чи іншого із зазначених парадигм вело до трагічних наслідків: під час Французької буржуазної революції терор здійснювався під гаслами універсальних прав і свобод, в той час як у фашистській Німеччині ідеологічним виправданням насильства абсолютизація національного у правовому розвитку. Крім того, досягаючи своїх крайніх форм, кожна з розглянутих парадигм заперечує саму себе в перетворюється на свою протилежність: на маючи достатнього історичного матеріалу для обґрунтування своєї політики, ідеології нацизму виробили власну інтерпретацію ідеї природного (більш чітким був термін "протиприродного") права, що мало небагато спільного з традиційним німецьким чи пруським націоналізмом XIX ст., чи навіть період Першої світової війни.

З цього випливає висновок, що цілі забезпечення прав людини в конкретно-історичному суспільстві відповідає знаходження певного "оптимального" співвідношення між міжнародними стандартами, що сформульовані в певних міжнародних документах, і національної традиції визначення основ правового положення особистості в суспільстві і державі.

Перш за все підкреслити дискусійний характер проблеми правової традиції як такої — ряд вчених вказують на наявність у правовій науці позицій, що заперечують існування національної правової традиції. Таким чином, в нашому випадку обґрунтування відповідної категорії одночасно пов'язано з утвердженням існування явища, яке вона відображає. Як виявляється, розкриття функції категорії правової традиції слугує переконливим доказом її теоретичної продуктивності і наявності в ній вагомому соціального змісту.

Список використаних джерел

1. *Рабинович П. М.* Основи загальної теорії права та держави. — К., 1994. — 236 с.
2. *Філософія права: Учебник / О. Г. Данильян, Л. Д. Байрачная, С. И. Максимов и др. ; Под ред. О. Г. Данильяна.* — Х. : Прапор, 2005. — 384 с.
3. *Кельман М. С.* Загальна теорія держави і права: методологічні проблеми розвитку та системний аналіз : Монографія. — Тернопіль : Терно-граф, 2007. — 152 с.

Надійшла до редакції 02.02.2009
Рекомендована до друку 19.06.2009

